

В цілому у світі тенденція до політизації релігії є домінуючою, принаймні, більш перспективною, ніж тенденція до деполітизації. Цей процес охопив навіть ті релігійні деномінації, які досі відсторонювалися від політики. Така тенденція, започаткована у 40–50-х роках минулого століття, набирає останніми десятиліттями дедалі більших обертів і стає загальною [9, с. 95]. Тому незалежно від того, як ми будемо оцінювати процес політизації релігійних організацій, зрозуміло, що він буде впливати на майбутнє політики, а тим паче – на майбутнє релігії.

Висновки. У наш час сфери буття людини настільки тісно між собою переплетені, спостерігаються настільки тісні взаємозв'язки та взаємовпливи, що питання їхнього розмежу-

вання дедалі ускладнюється. Політизація суспільного життя – це світова тенденція. Україна в цьому відношенні не виняток. Незалежно від нашого ставлення до нього з цим фактом потрібно рахуватися. Процес політизації релігії не замре, чекаючи на нашу оцінку та дозвіл [9, с. 95]. Тактика політичних сил може змінюватися, але, як стверджує А. Колодний, релігійні організації завжди залишатимуться об'єктом зацікавлень різних партій, політичних об'єднань та сил щодо їх використання у політичних баталіях, у нових виборах [3, с. 104].

Отже, політизації релігійного життя протистояти ми неспроможні, проте обов'язком правників і законодавців є встановлення допустимої межі цього процесу, зрозумілих правил гри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головащенко С.И. Новая культура религиозной жизни как культура мира: опыт «посткоммунистического строительства» / С.И. Головащенко // Религия и право. – 1999. – № 4–5. – С. 17–19.
2. Гюфнер Й. Християнське суспільне вчення / Й. Гюфнер. – Л., 2002. – 312 с.
3. Диліус А. Чи здатна Польська церква наводити мости? / А. Диліус // Людина і світ. – 2000. – № 6. – С. 16–18.
4. Здіюрук С.І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття : [монографія] / С.І. Здіюрук. – К. : Знання України, 2005. – 552 с.
5. Климов В.В. Церква в політичних реаліях України / В.В. Климов // Релігійна панорама. Релігія і церкви в суспільних реаліях України ; за ред. А.М. Колодного. – К., 2006. – С. 4–8.
6. Климов В.В. Церква в Україні як об'єкт політичного життя суспільства / В.В. Климов // Церква і політика: від президентських виборів 2004 р. до парламентських виборів 2006 р. : матеріали круглого столу (Київ, 17–18 лютого 2005 р.). – К., 2005. – С. 121–125.
7. Климов В.В. Церква і політика в Україні: проблеми взаємозв'язку й загроза політизації / В.В. Климов // Релігійна свобода: Взаємини держави і релігійних організацій: правові та політичні аспекти ; за ред. А. Колодного, Л. Филипович, М. Бабія. – К., 2006. – № 10. – С. 68–73.
8. Липинський В.К. Релігія і Церква в історії України / В.К. Липинський. – Нью-Йорк : Булава, 1956. – 111 с.
9. Палінчак М.М. Державно-церковні відносини у Словацькій Республіці / М.М. Палінчак // Регіональні студії. – Ужгород, 2001. – № 2. – С. 90–98.
10. Пастирське послання Синоду єпископів Києво-Галицької митрополії Української греко-католицької церкви до вірних і всіх людей доброї волі з нагоди виборів 2002 року. – Львів, 2002. – 45 с.
11. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25. – С. 283.
12. Решетніков Ю.Є. Церква і політика: питання сьогодення / Ю.Є. Решетніков // Християнство і проблеми сучасності. – К., 2000. – С. 17–21.
13. Рязанова Л. Релігійна диференціація українського соціуму та її вплив на політично-ідеологічні пререференції громадян України / Л. Рязанова // Українське суспільство. Соціологічний моніторинг. – К., 2003. – 112 с.

УДК 342.7

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВА НА ВИЩУ ОСВІТУ

THE CONTENT OF SOCIAL AND ECONOMIC GUARANTEES OF THE RIGHT TO HIGHER EDUCATION

Петрецька Н.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті проаналізовано загальні гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина, які мають значний, а іноді й визначальний вплив на реалізацію цих прав і свобод. З'ясовано, що навіть найдосконаліший юридичний механізм реалізації конституційних прав і свобод є безсилем за умови низького рівня політичного та соціально-економічного розвитку суспільства і держави, а також відсутності традицій правової культури. Зважаючи на світовий досвід, визначено, що в Україні має значні перспективи розвиток фандрайзингової діяльності.

Ключові слова: економічні гарантії права на вищу освіту, соціальні гарантії права на вищу освіту, правові (юридичні) гарантії, конституційне право на вищу освіту, фандрайзингова діяльність, вища освіта.

В статье проанализированы общие гарантии конституционных прав и свобод человека и гражданина, которые имеют значительное, а иногда и определяющее влияние на реализацию этих прав и свобод. Установлено, что даже самый безупречный юридический механизм реализации конституционных прав и свобод является бессильным при условии низкого уровня политического и социально-экономического развития общества и государства, а также отсутствия традиций правовой культуры. Принимая во внимание мировой опыт, определено, что в Украине имеет значительные перспективы развитие фандрайзинговой деятельности.

Ключевые слова: экономические гарантии права на высшее образование, социальные гарантии права на высшее образование, правовые (юридические) гарантии, конституционное право на высшее образование, фандрайзинговая деятельность, высшее образование.

The article analyzes that the general guarantee of constitutional rights and freedoms of man and citizen have significant on the realization of these rights and freedoms. It was found that even the most perfect legal mechanism of realization of the constitutional rights and freedoms are powerless provided low level political and socio-economic development of society and the state, also the lack of traditions of legal culture. Determined, that Ukraine has significant prospects for the development of fundraising activity in view of world experience.

Key words: economic guarantees of the rights in higher education, social guarantees of the rights to higher education, legal guarantees, constitutional right to higher education, fundraising activities, Higher Education.

Актуальність теми. Унікальність освітніх правовідносин проявляється не тільки на рівні явища в цілому, але і його окремих частин. Немає жодного елементу у складі освітніх правовідносин, який не мав би ознак, що відрізняють його від аналогічних компонентів інших правовідносин. На відміну від об'єкта багатьох правовідносин, який становить собою матеріальне чи духовне благо, об'єктивоване зовні і доступне для сприйняття, об'єктом освітніх є духовне благо [1, с. 70]. Освітні відносини специфічні, це пояснюється цілим рядом процесів, які відбуваються протягом навчання: підготовка до вступу, складання іспитів та у разі неуспішності можливість відрахування. Цю сферу надання послуг не можна порівняти з жодною іншою. Користування правом на вищу освіту залежить від інтересу особи у її здобутті, а держава та суспільство зобов'язуються забезпечити реалізацію та охорону даного права.

Виклад основного матеріалу. Права і свободи людини і громадянина є однією із найважливіших суспільних цінностей, головним об'єктом більшості конституційно-правових відносин. Ефективність їх виконання, використання та дотримання визначається, врешті, їх реальність залежать від рівня захищеності, гарантованості [2].

Загальні гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина мають значний, а іноді й визначальний вплив на реалізацію цих прав і свобод, оскільки вони визначають готовність суспільства і держави реалізувати зазначені права і свободи. Будь-який, навіть найдосконаліший юридичний механізм реалізації конституційних прав і свобод є безсилем за умови низького рівня політичного та соціально-економічного розвитку суспільства і держави, відсутності традицій правової культури [2].

Під економічними гарантіями права на вищу освіту насамперед розуміється: стабільна економіка, стійка фінансова та грошова системи, сучасна виплата заробітної плати, стипендій, високий прожитковий рівень населення та багато інших нюансів, які покращують добробут населення. З цієї точки зору економічні гарантії прав та обов'язків громадян у сфері освіти на сучасному етапі малоефективні. Проблема фінансового забезпечення системи освіти відкрита, її всі обговорюють, навіть намагаються внести певні зміни шляхом реформування. Але цього недостатньо, тому що гармонізувати потрібно всю систему відносин у державі шляхом змін та удосконалення законодавства, а також збагачення державного бюджету. Очевидними є проблеми нестачі фінансування у даній сфері суспільних відносин. Достатньо навести приклади зі стану навчальних аудиторій та гуртожитків тощо.

До числа економічних гарантій слід віднести також право вищого навчального закладу на ведення самостійної фінансово-господарської діяльності, яка найбільше проявляється за реальної умови надання автономії вищому навчальному закладові.

Враховуючи соціально-економічну реальність нашої країни і в той же час зважаючи на світовий досвід, в Україні має значні перспективи розвиток фандрайзингової діяльності¹. Для ВНЗ України буде корисним запозичити досвід благодійництва і меценатства від університетів США. На Міжнародній науково-практичній конференції, яка відбулась у квітні 2012 р. в Україні, дослідниця А. Красуля торкнулася проблеми фандрайзингової діяльності в Америці. Так склалося історично, що законодавство Америки спрямоване на заохочення до благодійництва,

філантропії². Американське суспільство за довгі роки виробило цілу систему збирання коштів на різні соціальні потреби, сформувавши менталітет жертводавців, що асоціюється з великими досягненнями мистецтва, культури. Розвиток цього напрямку діяльності університету – це насамперед визначення джерел фінансування та кола благодійників, а також підготовка донорів та попередня робота з ними [5].

З одного боку, це ефективна і дієва політика, але, на нашу думку, така перспектива для України ще досить далека, зважаючи на те, що суспільство поки що не готове до такого роду пожертв.

Вищі навчальні заклади, за небагатьма винятками, постійно стикаються з фінансовими труднощами. Всі, навіть найбільш фінансово забезпечені ВНЗ, залежні у фінансовому плані від зовнішніх чинників: плати за навчання, яка вноситься студентами та їх батьками; коштів, які надходять від уряду на операційні витрати; дослідницьких і навчальних грантів та контрактів з низкою зовнішніх установ; благодійних пожертвувань від випускників та фондів, які і приносять дохід їхній діяльності [6].

У Сполучених Штатах 80% студентів здобувають вищу освіту в державних коледжах та університетах. Для більшості суспільних інститутів фінансова підтримка з боку урядів штатів є критичною. Справді, для більшості вищих навчальних закладів навчання студентів залежить від надання фінансової підтримки з боку держави. Центральною фінансовою основою, федеральною підтримкою для вищої освіти є надання студентам позики. Ці гранти та кредити надаються окремим студентам, які можуть використати їх в будь-якому акредитованому вищому навчальному закладі. Від суспільної підтримки меншою мірою залежні приватні університети та коледжі. Більшість із них мають право на програми студентського кредиту, а в деяких штатах надається фінансова підтримка приватним вищим навчальним закладам. Приватні вищі навчальні заклади можуть отримати державне фінансування досліджень [6].

Таким чином, економічні гарантії тісно пов'язані із соціальними. Студентам забезпечується право поєднувати навчання та працю, надаються відпустки у зв'язку із складанням іспитів. Крім того, надання відпусток у зв'язку з вагітністю, пологами, доглядом за дитиною до досягнення нею трирічного віку зараховуються до терміну роботи за призначенням. Також надаються пільгові проїзди у транспортних засобах для студентів денної форми навчання, забезпечуються гуртожиток, підвищені стипендії; надається можливість одержання пільгового державного кредиту на навчання та інші соціальні виплати.

Виходячи із змісту норм законодавства, вища освіта в Україні сприймається як один із видів соціальної допомоги. Роз'яснюючи таке припущення, вважаємо за доцільне спиратися на Рішення Конституційного Суду України, у якому міститься офіційне тлумачення положення ст. 1 Конституції України, а саме: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, виходить з того, що «... Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди у суспільстві. Основними завданнями соціальної держави є створення умов

¹ Фандрайзинг – мистецтво залучення коштів приватних осіб чи благодійних організацій, які надають фінансові ресурси у вигляді грантів. Ми свідомо використовуємо слово «мистецтво», тому що для оволодіння методами фандрайзингу необхідно вчитися і знати особливості, які впливають на рішення донора надати ту чи іншу благодійну допомогу. Діяльність у сфері фандрайзингу – це цілеспрямована, спланована і безперервна діяльність задля забезпечення організації ресурсами, необхідними для реалізації її місії. У поняття і визначення фандрайзингу входить процес збору коштів та інших ресурсів, які використовуються, в основному, для реалізації соціально значимих програм.

² Щороку в США пожертви в середньому становлять майже \$129 млрд. Індивідуальні внески – \$105 млрд., благодійні внески, заповіді – \$8 млрд., з корпорацій – \$6 млрд., з різних фондів – \$10 млрд. Таким чином, близько 81,3% від загальних пожертв припадає на допомогу від приватних осіб. У довгостроковій програмі залучення коштів Америка орієнтується на індивідуальних спонсорів, корпорації, благодійні фонди. Аналіз розподілу залучених коштів свідчить, що *пожертви на освіту посідають друге місце*: релігія – \$59 млрд. (45%), освіта – \$17 млрд. (13%), соціальне забезпечення – \$11 млрд. (9%), мистецтво, культура – \$10 млрд. (7%).

для реалізації соціальних, культурних та економічних прав людини, сприяння самостійності і відповідальності кожної особи за свої дії, надання соціальної допомоги тим громадянам, які з незалежних від них обставин не можуть забезпечити достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї...» [7].

Контроль дотримання принципів соціальної справедливості та законності під час прийому громадян до вищих навчальних закладів здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти, та місцевими органами управління освітою [4].

За допомогою гарантій прав та свобод людини здійснюється їх забезпечення, тобто створення умов для їх здійснення. Забезпечення прав і свобод включає три елементи (напрямки) державної діяльності. Перший напрямок – створення умов для їх реалізації – шляхом позитивного впливу на формування їх загально соціальних гарантій. Другий напрямок – охорона прав і свобод людини – шляхом здійснення профілактики їх порушення. Охорона кожного права існує постійно і має на меті забезпечити дію права. Вона передбачає превенцію, тобто недопущення протиправних дій. Третій напрямок – захист прав і свобод людини – поновлення порушеного правового статусу, притягнення порушників до юридичної відповідальності. Необхідність захисту прав з'являється тільки при перешкодженні їх здійсненню або їх порушенні (загрози порушення). Захист може здійснюватися шляхом впливу органів держави на процес реалізації прав та свобод, що виражається у відповідальності [8, с. 98].

З метою забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина передбачений юридичний механізм їх реалізації.

Правові або юридичні гарантії є специфічним правовим засобом забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини та громадянина на вищу освіту. Першочергового значення вони набувають під час практичної реалізації права на вищу освіту. Універсальною юридичною

гарантією прав та обов'язків громадян є закон та органи, спрямовані забезпечити його виконання. Юридичні гарантії поділяються на дві групи: нормативно-правові та інституційні (організаційно-правові).

Висновки. Нормативно-правовими гарантіями забезпечення прав та свобод студентів та інших суб'єктів, що навчаються, виступають в першу чергу Конституція та законодавство, яке регулює відносини у сфері вищої освіти. Вони наділяють всіх суб'єктів юридичними обов'язками та встановлюють відповідальність за їх недотримання. З прийняттям Конституції України кожен громадянин нашої держави отримав гарантії своїх прав і свобод, зокрема права на вищу освіту. Основний Закон визнає право кожного захищати свої права і свободи, права і свободи інших людей від посягань, у тому числі посягань представників влади або посадових осіб. Конституційні норми є нормами прямої дії, що означає гарантованість звернення до суду за захистом порушеного права на вищу освіту безпосередньо на підставі Конституції України, навіть за відсутності інших нормативно-правових актів [9].

Інституційними (організаційно-правовими) гарантіями є діяльність органів, які беруть участь у регулюванні відносин у сфері вищої освіти, починаючи від державних органів: Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, Конституційного Суду України та системи судів загальної юрисдикції, правоохоронних органів, їх службових і посадових осіб, які відповідають за функціонування системи освіти загалом, закінчуючи вищими навчальними закладами. До виконання функцій гаранта у забезпеченні прав та свобод студентів слід віднести також органи студентського самоврядування.

Проте вже давно відомий факт, що за умови низького рівня політичного та соціально-економічного розвитку суспільства і держави, відсутності традицій правової культури ефективність юридичних гарантій є вкрай низькою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сырых В.М. Образовательные услуги и образовательные правоотношения: дискуссионные взгляды и действительное содержание / В.М. Сырых // Журнал российского права. – 2010. – № 4. – С. 69–78.
2. Погорілко В.Ф., Федоренко Л.В. Конституційне право України / В.Ф. Погорілко, Л.В. Федоренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/10560412/pravo/garantiyi_prav_svobod_lyudini_gromadyanina_ukrayini#114.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – К., 1996. – 52 с.
4. Про освіту : Закон України № 1060-XII від 23.05.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page_1.
5. Красуля А. Морально-етичні витоки фандрейзингової діяльності в університетах США / А. Красуля // Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук: мова, освіта, культура : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Умань, 26–27 квітня 2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/seminars/materials/Uman_conf_p2.pdf.
6. Higher Education in Context – Economic Factors, An Era of Competition, Demographic Realities, Governmental Political and Legal Challenges, Religious Factors – StateUniversity.com <http://education.stateuniversity.com/pages/2041/Higher-Education-in-Context.html#ixzz2NzJ7NW8y>.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду / Конституційний Суд ; Окрема думка від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12>.
8. Права людини : [навч. посіб.] / Ю.М. Бисага, М.М. Палінчак, Д.М. Белов, М.М. Данканич. – Ужгород : Ліра, 2003. – 162 с.
9. Конституційне право України : [підручник] / Ю.М. Бисага, Д.М. Белов, В.В. Гомонай, Н.І. Петрецька. – Ужгород, 2013 – 317 с.